

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

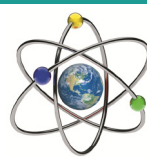
No9(4)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 86 sahifa,
25-sentyabr, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Academic and Translingual Competence as an Integrative Construct in Higher Education: a Theoretical Framework.....	10
Davronova Fotima Pirnazarovna	
Ovqatlanish xulq-atvori buzilgan bemorlarning emotsional va shaxslilik xususiyatlarining klinik-psixologik tahlili	14
Abdumutalibova Mag'firat Mirodil qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metakognitiv kompetensiyalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan metodik tizim modeli	18
Melliyeva Difuza O'ralovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining 5K kompetensiyalarini baholash mezonlari va indikatorlari	24
Himoyeva Sarvarbegim Jamilovna, Qodirov Zayniddin Zaripovich	
Bo'lajak pedagoglarda stressli vaziyatlarda xulq-atvor xususiyatlarini tadqiq etishning psixodiagnostik asoslari.....	29
Olimova Firuza Aslonovna	
Developing the Skill of Evaluating the Reliability of Information Sources in Teaching English.....	35
Sherimbetova Nasiba Ravshanbek kizi	
Tarmoq texnologiyalari fanida sun'iy intellekt asosidagi web-platfomaning didaktik imkoniyatlari	42
Yuldashev Shadiyor Shuxrat o'g'li	
Maxsus ta'lim ehtiyojiga ega o'quvchilarning ijtimoiy-psixologik rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda sun'iy intellekt imkoniyatlari	48
Abdujabborova Dildora Saidmurot qizi	
Pedagogik jarayonlar davomida talaba-yoshlar egallagan faol fuqarolikning ijtimoiy-madaniy ahamiyati	56
Xabibulla Muratov Abduqodirovich	
Maktabgacha tayyorlov yoshdagi bolalarda atrof muhitga munosabatini shakllantirishning zamonaviy usullari	65
Umarova Dildora Nizom qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning obrazli va bog'lanishli nutqini rivojlantirish hamda nutqiy qiyinchiliklarni erta aniqlashning pedagogik-psixologik asoslari	70
Axmedova Muyassar Xadimatovna, Maqsudboyeva Dilbar Olimjon qizi	
Umumta'lim maktabi o'quvchilarida ochiq javobli PISA topshiriqlarining produktiv fikrlashni rivojlantirishdagi o'rni	76
Xudayberdiyeva Muxayyo Karshiboyevna	

Melliyeva Dilfuza O'ralovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Pedagogika fakulteti,
"Boshlang'ich ta'lim metodikasi" kafedrası o'qituvchisi

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINF O'QITUVCHILARINING METAKOGNITIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHGA YO'NALTIRILGAN METODIK TIZIM MODEL

ORCID ID: 0009-0005-7397-5233

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metakognitiv kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy-metodologik va amaliy asoslari yoritilgan. Tadqiqotda metakognitiv kompetensiyaning mazmuni, tarkibiy komponentlari hamda uni rivojlantirish imkoniyatlari kompetensiyaviy, fanlararo integrativ va refleksiv-faoliyatli yondashuvlar asosida tahlil qilingan. J. Flavell, G. Schraw va L. S. Vigotskiyning metakognitiv rivojlanish, kognitiv monitoring hamda rivojlantiruvchi ta'limga oid ilmiy qarashlari metodologik asos sifatida belgilangan. Tadqiqot jarayonida metakognitiv didaktik modullar, integrativ o'quv klasterlari, fanlararo topshiriqlar, muammoli-amaliy vaziyatlar, refleksiv keyslar va o'z-o'zini baholash mexanizmlaridan foydalanish imkoniyatlari o'rganilgan. Olingan natijalar mazkur metodik vositalarning bo'lajak o'qituvchilarda o'z bilish faoliyatini rejalashtirish, monitoring qilish, boshqarish, baholash va refleksiv tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyatini ko'rsatgan. Tadqiqot asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metakognitiv kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: metakognitiv kompetensiya, metakognitsiya, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi, metakognitiv bilim, kognitiv monitoring, o'z-o'zini boshqarish, refleksiya, fanlararo integratsiya, kompetensiyaviy yondashuv, refleksiv-faoliyatli yondashuv, integrativ topshiriqlar, metakognitiv didaktik modullar.

Abstract: This article examines the theoretical, methodological, and practical foundations for developing the metacognitive competencies of prospective primary school teachers. The study analyzes the content and structural components of metacognitive competence, as well as the possibilities for its development, based on competency-based, interdisciplinary integrative, and reflective-activity approaches. The scientific views of J. Flavell, G. Schraw, and L. S. Vygotsky on metacognitive development, cognitive monitoring, and developmental education were identified as the methodological foundation of the study. The research explored the possibilities of using metacognitive didactic modules, integrative learning clusters, interdisciplinary tasks, problem-based practical situations, reflective cases, and self-assessment mechanisms. The findings demonstrated the importance of these methodological tools in developing prospective teachers' skills in planning, monitoring, regulating, evaluating, and reflectively analyzing their own cognitive activities. Based on the study, practical recommendations were developed to improve the methodology for developing the metacognitive competencies of prospective primary school teachers.

Key words: metacognitive competence, metacognition, prospective primary school teacher, metacognitive knowledge, cognitive monitoring, self-regulation, reflection, interdisciplinary integration, competency-based approach, reflective-activity approach, integrative tasks, metacognitive didactic modules.

Аннотация: В данной статье освещены теоретико-методологические и практические основы развития метакогнитивных компетенций будущих учителей начальных классов. В исследовании на основе компетентностного, междисциплинарного интегративного и рефлексивно-деятельностного подходов проанализированы содержание и структурные компоненты метакогнитивной компетентности, а также возможности её развития. Научные взгляды Дж. Флавелла, Г. Шроу и Л. С. Выготского на метакогнитивное развитие, когнитивный мониторинг и развивающее обучение определены в качестве методологической основы исследования. В процессе исследования изучены возможности использования метакогнитивных дидактических модулей, интегративных учебных кластеров, междисциплинарных заданий, проблемно-практических ситуаций, рефлексивных кейсов и механизмов самооценки. Полученные результаты показали значение данных методических средств в развитии у будущих учителей навыков планирования, мониторинга, регулирования, оценивания и рефлексивного анализа собственной познавательной деятельности. На основе исследования разработаны практические предложения, направленные на совершенствование методики развития метакогнитивных компетенций будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: метакогнитивная компетентность, метакогнция, будущий учитель начальных классов, метакогнитивные знания, когнитивный мониторинг, саморегуляция, рефлексия, междисциплинарная интеграция, компетентностный подход, рефлексивно-деятельностный подход, интегративные задания, метакогнитивные дидактические модули.

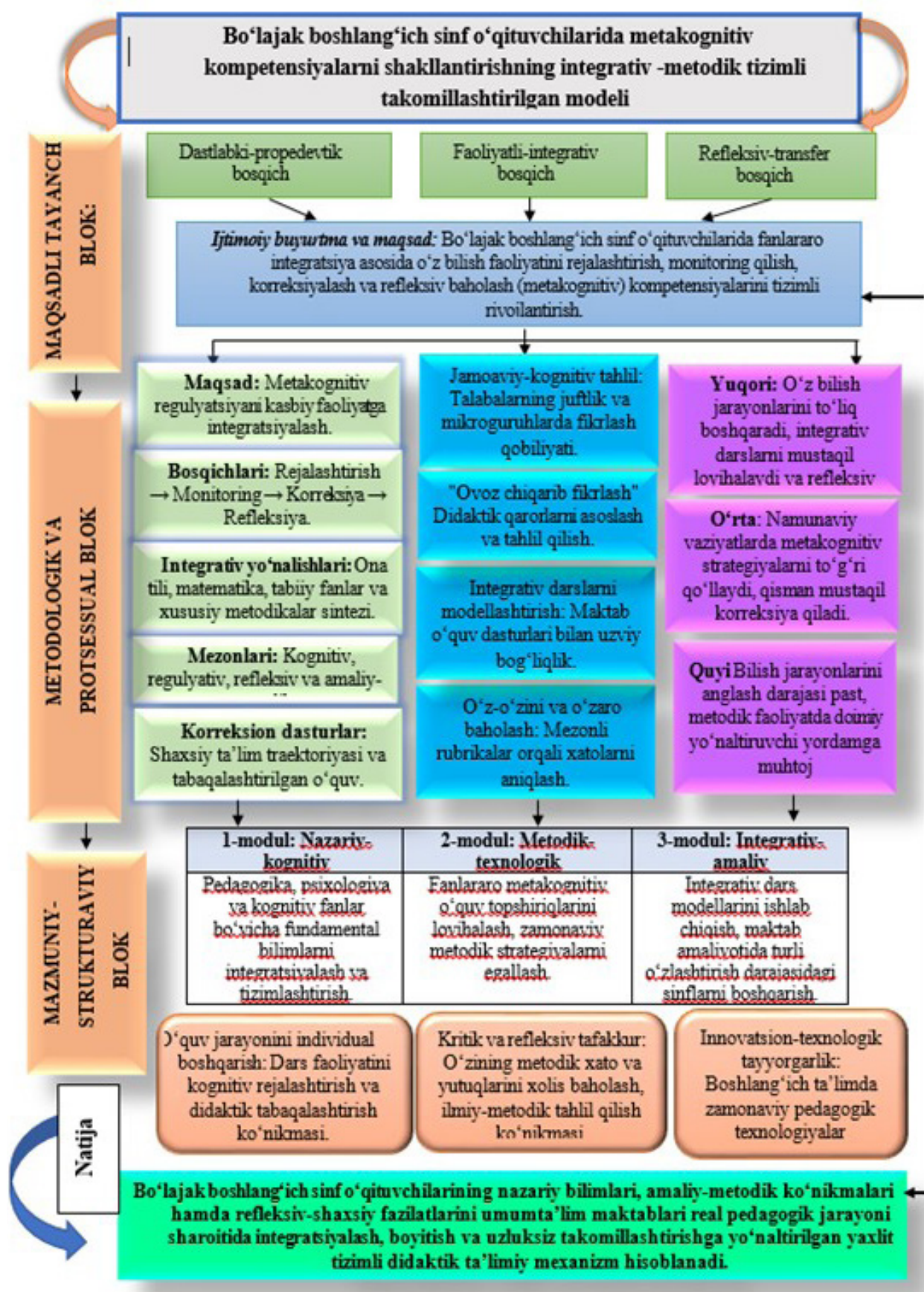
KIRISH

Zamonaviy boshlang'ich ta'limning integrativ va kompetensiyaviy xususiyatlari pedagogdan nafaqat muayyan fanlar bo'yicha chuqur nazariy bilimlarni, balki o'zining kognitiv jarayonlarini doimiy monitoring qilib borish, nostandart pedagogik vaziyatlarda optimal metodik strategiyalarni tanlash hamda o'z faoliyatini refleksiv baholash salohiyatini – ya'ni yuksak darajadagi metakognitiv kompetentlikni talab etmoqda. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida metakognitiv kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonini yaxlit bir butunlikda tasavvur qilish, uning tarkibiy qismlari o'rtasidagi funksional-mantiqiy aloqadorlikni aniqlash hamda ta'limiy maqsadlardan kutilayotgan natijagacha bo'lgan dinamikani belgilash uchun maxsus metodik tizim modelini ishlab chiqish zarurati yuzaga keladi.

Tadqiqotning oldingi bosqichida ishlab chiqilgan fanlararo integrativ topshiriqlar tizimi va o'quv jarayonini loyihalashtirishning mazmuniy-faoliyatli asoslariga tayangan holda oliy pedagogik ta'lim sharoitida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metakognitiv kompetensiyalarini rivojlantirishning yaxlit metodik tizim modeli yaratildi va uning mantiqiy-tarkibiy chizmasi 1.1.1-rasmda o'z ifodasini topgan. Rasmda aniq ko'rsatilganidek, ushbu modelning dastlabki tayanch qismi maqsadli blok sanaladi va u bevosita zamonaviy ijtimoiy buyurtmani, ya'ni boshlang'ich ta'limning yangilangan milliy o'quv dasturlari talablariga javob beradigan, o'zining kognitiv-metodik faoliyatini mustaqil rejalashtirish, boshqarish va refleksiv tahlil qilish salohiyatiga ega raqobatbardosh pedagog kadrlarni tayyorlash vazifalarini o'zida mujassam etadi. Ushbu dolzarb ijtimoiy buyurtmadan kelib chiqqan holda modelning asosiy maqsadi – oliy ta'lim muassasalarida boshlang'ich ta'lim yo'nalishi o'quv fanlari integratsiyasi vositasida talabalarning metakognitiv kompetentligini bosqichma-bosqich rivojlantirish metodikasini takomillashtirishdan iboratdir.

Mazkur maqsad doirasida bo'lajak mutaxassislarning individual bilish uslublari, o'z-o'zini regulatsiya qilish darajasi hamda integrativ pedagogik tafakkurini inobatga olgan holda, ularda metakognitiv bilim, monitoring va nazorat ko'nikmalarini hamkorlikda shakllantirishning tarkibiy-funksional modeli tadqiqotning asosiy ilmiy yangiligi sifatida belgilandi. Mazkur model fanlararo murakkab metodik tushunchalar va o'qitish strategiyalarini jamoaviy tahlil, refleksiv keys-stadi hamda muammoli-amaliy vaziyatlar orqali birgalikda o'zlashtirishga xizmat qiladigan yaxlit didaktik tizim bo'lib, ta'lim oluvchilarning kasbiy-intellektual va tahliliy salohiyatini uzluksiz ro'yobga chiqarishga yo'naltirilgan ^[1; 19–23-b.] (1-rasm).

Yuqorida qayd etilgan ilmiy yangilikning bevosita amaliy ifodasi sifatida o'quv jarayoniga metakognitiv didaktik modullar va integrativ o'quv klasterlari joriy etildi. Bu jarayon turli xil kognitiv faollik va refleksiv tahlil darajasiga ega talabalarni dars davomida o'zaro bir-birini to'ldiruvchi hamda yagona pedagogik muammoni hal etishga qaratilgan mikroguruhlariga ajratish texnologiyasi orqali amalga oshirildi. Bu esa talabalarning o'quv va metodik tajribalarini o'zaro sintezlash vositasida har bir bo'lajak o'qituvchining shaxsiy bilish strategiyalari va tahliliy xulosalari jamoaviy kasbiy muloqot davomida tizimlashib, yagona hamda mukammal metodik yechimga aylanishini ta'minladi.

1.1.1-rasm: Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida metakognitiv kompetensiyalarni shakllantirishning integrativ-metodik tizimli takomillashtirilgan modeli

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Metakognitsiya tushunchasining ilmiy-nazariy asoslari, avvalo, J. Flavell tadqiqotlari bilan bog'liq. Olim metakognitsiyani shaxsning o'z kognitiv jarayonlari va ushbu jarayonlarni boshqarish mexanizmlari haqidagi bilimlari bilan izohlaydi [2; 86–89-b.].

Flavellning yondashuvida metakognitiv bilim, metakognitiv tajriba hamda kognitiv faoliyatni tartibga solish jarayonlari o'zaro bog'liq holda namoyon bo'ladi. Ushbu nazariy qarashlar bo'lajak o'qituvchining nafaqat "nimani bilishi", balki "qanday bilishi", "qaysi usuldan foydalanishi", "tanlangan strategiya qanchalik samarali ekanligi"ni anglay olishi muhimligini ko'rsatadi.

G. Schraw tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa metakognitiv kompetentlikning tarkibiy tuzilishi yanada aniqlashtirilib, u metakognitiv bilim va metakognitiv regulatsiya bilan uzviy bog'liqlikda talqin etiladi [3; 331–335-b.].

Metakognitiv bilim o'quvchining yoki talabani o'z imkoniyatlari, topshiriq xususiyatlari va qo'llanilishi mumkin bo'lgan strategiyalar haqidagi tasavvurlarini qamrab olsa, metakognitiv regulatsiya rejalashtirish, monitoring, nazorat va baholash kabi jarayonlarni o'z ichiga oladi. Mazkur yondashuv bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida metakognitiv kompetensiyalarni shakllantirishda rejalashtirish → monitoring → nazorat → refleksiya → baholash izchilligiga asoslanish zarurligini ko'rsatadi.

Metakognitiv kompetensiyalarni rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini tushuntirishda L. S. Vigotskiyning madaniy-tarixiy nazariyasi va yaqin rivojlanish zonasi konsepsiyasi ham muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi [4; 53–55-b.]. Ushbu konsepsiyaga ko'ra, ta'lim oluvchining rivojlanishi mustaqil bajara oladigan faoliyat bilan kattalar yoki kompetent hamkor yordamida amalga oshirishi mumkin bo'lgan faoliyat o'rtasidagi tafovut orqali jadallashadi. Shu nuqtayi nazardan, metakognitiv kompetensiyalarni rivojlantirishda hamkorlikdagi faoliyat, jamoaviy tahlil, pedagogik muammolarni birgalikda hal qilish va refleksiv muloqot muhim didaktik vosita sifatida qaralishi mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida metakognitiv kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonini tizimli, integrativ va refleksiv-faoliyatli yondashuvlar asosida tashkil etish tashkil etadi. Tadqiqotda metakognitiv kompetensiya talabani o'z bilish jarayonlarini anglash, rejalashtirish, monitoring qilish, nazorat qilish, baholash va zarur hollarda kognitiv-metodik strategiyalarini qayta tashkil eta olish qobiliyatlarining yaxlit majmuasi sifatida talqin qilindi.

Tadqiqot metodologiyasining nazariy poydevorini J. Flavellning metakognitsiya nazariyasi, G. Schrawning metakognitiv bilim va o'z-o'zini boshqarish jarayonlariga oid qarashlari hamda L. S. Vigotskiyning yaqin rivojlanish zonasi konsepsiyasi tashkil etdi.

J. Flavellning metakognitiv bilim va kognitiv monitoring haqidagi qarashlari talabalarning o'z bilish faoliyatini anglash va nazorat qilish mexanizmlarini aniqlashda metodologik asos sifatida qabul qilindi.

G. Schraw konsepsiyasi asosida metakognitiv faoliyatning rejalashtirish, monitoring va baholash komponentlari ajratildi.

L. S. Vigotskiyning rivojlantiruvchi ta'limga oid qarashlari esa talabalarning metakognitiv faoliyatini hamkorlikdagi va pedagogik qo'llab-quvvatlashga asoslangan ta'lim jarayonida rivojlantirish imkoniyatlarini belgilashga xizmat qildi.

Tadqiqotda kompetensiyaviy yondashuv bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining metakognitiv bilim va ko'nikmalarini real kasbiy-pedagogik vaziyatlarda qo'llash qobiliyatini shakllantirishga yo'naltirildi. Mazkur yondashuv asosida talabani faqat nazariy bilimlarni o'zlashtirishi emas, balki o'z faoliyatini mustaqil rejalashtirish, metodik qarorlarni asoslash, muammoli vaziyatlarda optimal strategiyani tanlash va olingan natijalarni refleksiv baholash qobiliyatlari tadqiqotning asosiy mezonlari sifatida belgilandi.

Fanlararo integrativ yondashuv tadqiqotning muhim metodologik yo'nalishlaridan biri bo'lib, boshlang'ich ta'limga oid turli fanlar mazmunini o'zaro bog'lash va ularni yagona kasbiy-metodik vaziyatlar asosida o'zlashtirishni nazarda tutdi. Bunda talabalarga bir nechta fan doirasidagi bilimlarni bir vaqtning o'zida qo'llashni talab qiluvchi integrativ topshiriqlar, muammoli pedagogik vaziyatlar va metodik keyslar taklif etildi. Natijada talabalarning turli bilim va ko'nikmalarni sintez qilish, muammoni kompleks tahlil qilish hamda mustaqil metodik yechim ishlab chiqish imkoniyatlari o'rganildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot davomida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metakognitiv kompetensiyalarini rivojlantirish jarayoni kompetensiyaviy, fanlararo integrativ hamda refleksiv-faoliyatli yondashuvlar asosida tahlil qilindi. Olingan natijalar metakognitiv kompetensiyaning talabani faqat o'zlashtirgan bilimlari bilan emas, balki mazkur bilimlarni anglash, ulardan foydalanish strategiyasini tanlash, faoliyat jarayonini monitoring qilish va yakuniy natijalarni baholash qobiliyati bilan ham belgilanadi.

Tadqiqotning dastlabki diagnostik bosqichida talabalarning o'z o'quv-metodik faoliyatini mustaqil rejalashtirish, bajarish jarayonini nazorat qilish va faoliyat natijalarini baholash ko'nikmalarida turli darajadagi farqlar mavjudligi aniqlandi. Ayrim talabalarda o'quv topshirig'ini bajarishning maqsadi va ketma-ketligini oldindan belgilash, muammoni hal qilish strategiyasini tanlash hamda o'z faoliyatini tahlil qilish ko'nikmalari yetarli darajada shakllanmaganligi kuzatildi. Bu holat metakognitiv kompetensiyani rivojlantirishni maxsus tashkil etilgan pedagogik shart-sharoitlar va metodik vositalar asosida olib borish zarurligini ko'rsatdi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy oliy pedagogik ta'lim sharoitida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishda metakognitiv kompetensiyalarni rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Metakognitiv kompetensiya bo'lajak o'qituvchining o'z bilish faoliyatini anglash, maqsadli rejalashtirish, faoliyat jarayonini monitoring qilish, mos metodik strategiyalarni tanlash, natijalarni baholash va zarur hollarda o'z faoliyatini korreksiya qilish qobiliyatlarini o'zida mujassamlashtiradi.

Tadqiqotda J. Flavell, G. Schraw va L. S. Vigotskiyning ilmiy-nazariy qarashlari hamda kompetensiyaviy, fanlararo integrativ va refleksiv-faoliyatli yondashuvlar uyg'unlashtirilib, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metakognitiv kompetensiyalarini rivojlantirishning metodik asoslari ishlab chiqildi. Metakognitiv kompetensiyaning metakognitiv bilim, monitoring, o'z-o'zini boshqarish va refleksiya kabi tarkibiy jihatlari o'zaro bog'liq holda namoyon bo'lishi aniqlandi.

Tadqiqot natijalari fanlararo integrativ topshiriqlar, metakognitiv didaktik modullar, integrativ o'quv klasterlari, muammoli-amaliy vaziyatlar, refleksiv keyslar va o'z-o'zini baholash mexanizmlaridan tizimli foydalanish talabalarning o'z o'quv-metodik faoliyatini anglash va boshqarish imkoniyatlarini kengaytirishini ko'rsatdi. Ayniqsa, talabalarning o'z faoliyatini rejalashtirish – monitoring qilish – nazorat qilish – baholash – refleksiya ketma-ketligida tashkil etishi ularning mustaqil va mas'uliyatli kasbiy faoliyatga tayyorgarligini kuchaytiruvchi omil sifatida namoyon bo'ldi.

Shuningdek, metakognitiv kompetensiyalarni rivojlantirish jarayoni alohida mashg'ulot yoki metod bilan cheklanmasdan, ta'limning maqsadi, mazmuni, metodlari, o'quv topshiriqlari, hamkorlikdagi faoliyat va baholash mexanizmlarining o'zaro uzviyligi asosida tashkil etilishi zarurligi aniqlandi. Fanlararo integratsiya esa talabalarga turli fanlardan o'zlashtirilgan bilimlarni yagona pedagogik vaziyatda qo'llash, muammoni kompleks tahlil qilish va mustaqil metodik qaror qabul qilish imkonini beradi.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, quyidagi amaliy takliflar ilgari suriladi:

1. Oliy pedagogik ta'lim muassasalarida boshlang'ich ta'lim yo'nalishi fanlari mazmuniga metakognitiv kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan maxsus topshiriq va mashqlarni tizimli ravishda kiritish.
2. Talabalarning o'z faoliyatini rejalashtirish, monitoring qilish va baholash ko'nikmalarini rivojlantirish maqsadida metakognitiv didaktik modullar va refleksiv topshiriqlardan foydalanish.
3. Turli fanlar mazmunini o'zaro integratsiyalash asosida integrativ o'quv klasterlarini tashkil etish hamda talabalarni murakkab pedagogik vaziyatlarni kompleks hal etishga yo'naltirish.
4. Ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlar, pedagogik keyslar, loyihaviy topshiriqlar va hamkorlikdagi faoliyat shakllaridan keng foydalanish orqali talabalarning mustaqil metodik qaror qabul qilish kompetensiyalarini rivojlantirish.
5. Talabalarning metakognitiv rivojlanish dinamikasini aniqlash uchun metakognitiv bilim, monitoring, o'z-o'zini boshqarish va refleksiya mezonlari asosida diagnostik vositalarni takomillashtirish.
6. O'qituvchi tayyorlash jarayonida o'z-o'zini baholash, o'zaro baholash va refleksiv tahlil mexanizmlarini muntazam qo'llash hamda ularni amaliy pedagogik faoliyat bilan bog'lash.
7. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metakognitiv kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan metodik tizimni elektron ta'lim resurslari, raqamli topshiriqlar va interaktiv ta'lim texnologiyalari bilan boyitish.

Umuman olganda, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida metakognitiv kompetensiyalarni rivojlantirish zamonaviy, mustaqil fikrlaydigan, o'z kasbiy faoliyatini ongli ravishda rejalashtira oladigan, pedagogik vaziyatlarni tahlil qiladigan va o'z faoliyatini muntazam takomillashtirib boradigan mutaxassisni tayyorlashning muhim sharti hisoblanadi. Shu sababli metakognitiv yondashuvni fanlararo integratsiya va refleksiv-faoliyatli ta'lim bilan uyg'unlashtirish boshlang'ich ta'lim uchun yuqori malakali pedagog kadrlar tayyorlash metodikasini takomillashtirishning istiqbolli yo'nalishlaridan biri sifatida qaralishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Garrison D. R. E-Learning in the 21st Century: A Community of Inquiry Framework for Research and Practice / D. R. Garrison. – 3rd ed. – London: Routledge, 2016. – 192 p.
2. Flavell J. H. Cognitive Development / J. H. Flavell. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1977. – 286 p.
3. Schraw G. Metacognitive theories revisited: Integrating cognitive and affective processes / G. Schraw, K. J. Crippen, K. Hartley // Educational Psychology Review. – 2006. – Vol. 18. – № 4. – P. 331–345.
4. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский; под ред. В. В. Давыдова. – Москва: Педагогика-Пресс, 1996. – 536 с.
5. Гальперин П. Я. Введение в психологию: Учебное пособие для вузов / П. Я. Гальперин. – Москва: Книжный дом "Университет", 1999. – 332 с.
6. Грабарь М. И. Применение математической статистики в педагогических исследованиях: Непараметрические методы / М. И. Грабарь, К. А. Краснянская. – Москва: Педагогика, 1977. – 136 с.
7. Загвязинский В. И. Теория обучения: Современная интерпретация / В. И. Загвязинский. – 5-е изд., стер. – Москва: Издательский центр "Академия", 2008. – 192 с.
8. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования: Учебник для студ. высш. учеб. заведений / Э. Ф. Зеер. – 2-е изд., перераб. – Москва: Издательский центр "Академия", 2009. – 384 с.
9. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
10. Зимняя И. А. Педагогическая психология: Учебник для вузов / И. А. Зимняя. – 2-е изд., доп., испр. и перераб. – Москва: Логос, 2000. – 384 с.
11. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности / А. В. Карпов. – Москва: Изд-во "Институт психологии РАН", 2004. – 424 с.
12. Карпов А. В. Психология рефлексии / А. В. Карпов, В. В. Пономарева. – Москва: ИП РАН, 2000. – 280 с.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №9(4)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.